

Monika Govekar-Okoliš

Filozofski fakultet Sveučilišta u Ljubljani

UDK 377(497.4)“1984/1914“

377.8(497.4)“1984/1914“

Primljeno: 2008. godine

Pregledni članak

STRUKOVNE I UČITELJSKE ŠKOLE U SLOVENIJI OD 1848. DO 1914. GODINE

U drugoj polovini 19. stoljeća u Sloveniji su osim osnovnih bile i srednje škole, među koje su spadale gimnazije, realke i strukovne škole. Strukovne škole je tadašnji školski zakon „Osnutak temeljnih načela javnog naukovanja u Austriji“ iz 1848. godine imenovao „ostalim školama“ (Entwurf der... 1848.). Kako „Osnutak...“ u srednje strukovno školstvo svrstava različite vrste strukovnih škola: škole koje se nastavljaju, različite obrtničke, trgovačke, poljoprivredne i tehničke škole, a i strukovne škole za učitelje, to jest učiteljske škole, u navedenom prilogu potvrdit ćemo se utemeljiti njihov specifičan položaj. Najprije ćemo prikazati položaj strukovnoga školstva općenito te iz navedenoga razbrati posebnu ulogu, značenje i nastojanja vezana za tu vrstu školstva u Sloveniji. Prikazat ćemo razlike u tadašnjem srednjem strukovnom školstvu. Posebno će nas zanimati razvoj, uloga i značenje učiteljskih škola kao strukovnih škola u navedenom vremenu aktivnosti vezane za slovenske učiteljske škole.

Ključne riječi: strukovne škole, učiteljske škole, povijest školstva, Slovenija, 1848. do 1914. godine

Položaj strukovnog školstva u austrijskom školskom sustavu

Strukovne škole definirane su 1848. godine austrijskim zakonom „Entwurf der Grundzüge des öffentlichen Unterrichtwesens in Österreich“ („Osnutak temeljnih načela javnog naukovanja u Austriji“). On je određivao, osim osnovnog školstva, gimnazija, realki i fakulteta, i „ostale škole“ koje su potrebne za dodatno obrazovanje na već postojećim temeljima. Te su se škole uređivale prema lokalnim potrebama (Entwurf der... 1848.). To je značilo da su bile ovisne o neposrednom utjecaju potreba i razvoja industrije, trgovine i obrta pojedine tadašnje austrijske države.

Interesi Austrije bili su usmjereni ponajprije prema obrtničkim udruženjima, tako da su se nakon 1848. godine osnivale zanatske i obrtničke komore. A slab gospodarski razvoj doveo je 1873. godine do gospodarskoga sloma nakon kojeg je počeo novi razvoj strukovnog obrazovanja (Engelbrecht, 1986). U austrijskoj školskoj politici za zanatske i strukovne škole iznimno se zauzimao Dumreicher (referent za školska pitanja pri mi-

nistarstvu). Osim teoretskog znanja, one su uz pomoć praktičnih vježbi trebale razvijati i spretnost koja bi služila kao predznanje za obrtničke djelatnosti (ib.). Dumreicher se trudio naučiti štíćenike strukovnom ručnom poslu kroz sustavnu strukovnu izobrazbu. Želio je da opća obrtnička škola (Allgemeine Handwerkschule) postane šira obrtnička obrazovna ustanova. Na austrijskom tlu osnovane su pokusne škole te vrste u gradovima. To su bile takozvane gradske zanatske škole, i to 1855. u Imstu, 1889. u Linzu i Klagenfurtu (Engelbrecht, 1986.). Za te škole brinule su se općine i pojedine pokrajine koje su ih djelomično materijalno uzdržavale. To nam pokazuje da su obrtnici svoje sinove dalje školovali u strukovnim školama, u realkama ili u gimnazijama, a djelomično i u zanatskim školama koje su pretežno pohađali dječaci iz nižeg društvenog sloja. Te škole osnivale su se samo do 1893. godine (nav. dj.). Pritom treba spomenuti i javne - državne obrtničke škole koje su nastale 1876. godine u Grazu i Salzburgu, 1880. u Beču, s tim da u Klagenfurtu, usprkos nastojanjima, državna obrtnička škola nije osnovana zbog nedovoljno razvijenog obrtničkog sloja (Engelbrecht, 1986.).

Osim tih vrsta škola, u Austriji su nastale nedjeljne škole ponavljanja čija je namjena bila strukovno obrazovanje šegrt, pomoćnika i majstora, što se odvijalo u obliku različitih tečajeva nedjeljom. Te škole nudile su nužno potrebna tehnička znanja za određene obrte. Nositelji tog obrazovanja bile su osnovne škole, realke, obrtnička udruženja ili privatnici. Te su se škole najviše razvijale u onim dijelovima austrijske monarhije koji su bili gospodarski slabije razvijeni (nav. dj.). Nakon 1870. godine osnivale su se i obrtničke škole za djevojčice, i to za trgovačku struku. Svi oblici takve vrste obrtničkog obrazovanja od osamdesetih godina 19. stoljeća u Austriji nisu se više razvijali. U nekim austrijskim pokrajinama nije ni bilo odgovarajućih uvjeta i mogućnosti za provođenje tog školovanja (nav. dj.).

Moramo spomenuti i poljoprivredne škole koje je osnivala pokrajinska vlast, a mogli su ih osnivati i pojedinci u okviru društava (Engelbrecht, 1986.). Te škole brzo su se širile, tako da je Austrija 1885. godine imala oko 200 poljoprivrednih škola. Njihovo je poučavanje trajalo uvijek zimi, od studenog do ožujka, u večernjim satima (nav. dj.).

Osim poljoprivrednih škola, spomenimo još trgovačke škole (1849. u Beču, 1854. u Linzu, 1860. u Salzburgu, 1879. u Innsbrucku), a 1895. u Klagenfurtu je nastalo trgovačko i obrtničko udruženje škola. Razvoj tih škola također je ovisio o gospodarskoj razvijenosti pojedinih dijelova Austrije, gdje su se bolje razvijale industrija i trgovina. Tako su se u Koruškoj i u ostalim slovenskim pokrajinama osnivale samo one strukovne škole koje su bile usmjerene prema određenoj obrtničkoj djelatnosti, ovisno o potrebama djelatnosti i struka te razvijenosti u pojedinim krajevima (nav. dj.).

Razvoj strukovnih škola u Sloveniji

Strukovne škole u Sloveniji u drugoj polovini 19. stoljeća nisu dosezale opću razinu austrijskih strukovnih škola jer je gospodarstvo u Sloveniji zaostajalo za razvojem gospodarstva u ostalim dijelovima austrijske monarhije. Zbog toga je zaostajao i razvoj

strukovnog školstva. Moramo razlikovati barem dvije opće okolnosti u kojima su djelovale strukovne škole:

- a) razvoj strukovnih škola u različitim oblicima obrazovanja koje su organizirala slovenska društva, zbornice i slično;
- b) razvoj strukovnih škola unutar javnog školstva, pri čemu mislimo na strukovne škole koje su djelovale unutar realki te na učiteljske škole kao javne strukovne škole.

Posebnost kod strukovnih škola bila je ta da su se razlikovale s obzirom na jezik na kojem se učilo. Strukovne škole koje su organizirala i o njima se brinula različita slovenska društva, udruženja i zbornice imale su već 1849./50. godina nastavu na slovenskom jeziku (Bleiweis, 1848.). Budući da su strukovne škole takve vrste imale nastavu na slovenskome, to je pripomoglo bržem osposobljavanju obrtničkog i industrijskog naraštaja, što je očito bio i cilj austrijske države. Ona je još posebno poticala razvoj poljoprivrede i obrta u Sloveniji, financijski je podupirala razvoj poljoprivrednih društava i trgovačko-obrtničkih komora koje su osnivale slovenske strukovne škole u skladu s potrebama kraja.

Poseban položaj unutar javnog školstva imale su strukovne škole koje su radile unutar realki. To školstvo koje je bilo priključeno realkama bilo je uglavnom njemačko. Tako je bilo ponajprije u Koruškoj i Štajerskoj (Schmidt, 1988.). To je značilo da su slovenski učenici za strukovno školovanje morali znati i njemački jezik. A upravo to je u tim školama bio problem, jer Slovenci nisu znali njemački jezik dovoljno dobro. Takvi odnosi uvjetovali su nastanak strukovnih škola ponavljanja – nedjeljnih škola u pokrajini. A u njima se nastava provodila na slovenskom, što je na bolji način slovenskoj mladeži širilo mogućnosti strukovnog obrazovanja. Slično je bilo u Kranjskoj, gdje su nastojali uvesti slovenski kao jezik učenja u strukovnim školama unutar realki. Potpuno drugačiji položaj imale su učiteljske škole, jer to su bile strukovne škole za koje se brinulo neposredno Ministarstvo bogoslovlja i nauka u Beču, te se nastava održavala samo na njemačkome. Tako slovenski učitelji u učiteljskim školama nisu dobili potrebna znanja o slovenskoj kulturi, razvoju i povijesti, nisu ni učili slovenski, tako da im učiteljske škole nisu razvijale slovensku nacionalnu svijest i identitet. Tako na području strukovnih škola koje su djelovale unutar realki i za učiteljske škole vrijedi poseban položaj, jer su u tadašnjem vremenu u Sloveniji trebala uslijediti mnoga nastojanja za slovenski jezik u strukovnom školstvu kao za jezik na kojem se uči te za širenje mreže tih škola.

Strukovne škole u Sloveniji od 1848. do 1867. godine

Možemo pratiti više vrsta strukovnih škola koje su nastajale neposredno, ovisno o društveno-gospodarskim potrebama. U Ljubljani su djelovale kovačka i veterinarska škola. O osnivanju tih škola, „Novice“ (Novosti) su 1848. godine pisale sljedeće: „Veselu vijest svim slovenskim pokrajinama obznanjuje današnji posebni dodatak „Novica“ ..., da će se u Ljubljani napraviti slovenska škola za veterinarstvo i kovački zanat. Već mnogo godina država je vapila za tako potrebnim učilištem – sada će se želje ispuniti. S udruženom pomoći vrlih domoljuba kranjsko će poljoprivredno društvo na-

praviti školu u kojoj će - iz čiste dobre volje doktori Bleiweis i Strupi poučavati učenike bez plaćanja... njihova živa i potvrđena ljubav prema domovini dat će im snagu da taj

Mahrova trgovačka škola u Ljubljani na razglednici iz 1905. godine. (Slovenski školski muzej, fototeka - zbirka razglednica)

važni posao obavljaju u korist slovenskih pokrajina.“ (Slovenske riječi, 1848., str. 79). Osim njih, postojale su obrtna škola u Trstu i trgovačka škola (Mahrova škola) u Ljubljani (Schmidt, 1988.).

Bilo je više poljoprivrednih škola za koje je najveći poticaj kod osnivanja davao Bleiweis, koji je nastojao poboljšati obradu zemlje. I bečko društvo Slovenija i Kranjski zemaljski zbor davali su poti-

caje za osnivanje poljoprivrednih škola. One su se isprva nazivale poljoprivredne napredne škole (nav. dj.). Takve su škole bile namijenjene ponajprije seoskoj djeci, zato su ponekad bile vrlo posjećene. O tome su „Novice“ 1849. godine pisale na primjer: „Poljoprivredna škola na domaćem jeziku u Ljubljani toliko je puna da prostora gotovo manjka. Više od 100 ih ide u tu školu.“ (Poljoprivredna škola..., 1849., str. 41). Tako je bilo s poljoprivrednim naprednim školama u koje su išla seoska djeca da bi naučila uspješnije obavljati poljoprivredne poslove. A velika posjećenost tih škola povezana je i s drugim čimbenicima, osobito s političkim i gospodarskim interesima Austrije da se seosko stanovništvo kulturno uzdigne i osposobi za što kvalitetnije bavljenje poljoprivredom. Trebalo je razvijati sposobnosti bavljenja obrtom, rada u industriji i trgovini. O tome nas može uvjeriti primjer sa seoskog zbora u Beču koji je raspravljao o tome kako bi se u svakoj pokrajini trebalo brinuti za poučavanje seljaka i o osnivanju novih poljoprivrednih škola. Donijeli su odluku da se obrazovanje seljaštva najprije započne u praktičnom radu na poljoprivrednim gospodarstvima, u takozvanim „praktičnim poljoprivrednim školama (praktischen Ackerbauschulen). U tim se školama trebalo znanje o poljoprivredi stjecati uz praksu... U svakoj su pokrajini bila poneka velika poljoprivredna gospodarstva za koja se znalo da kvalitetno rade na poljoprivredi. Posjednike takvih poljoprivrednih imanja trebao je u ime cijele pokrajine zamoliti da uzmu 5 - 6 mladih ljudi za podučavanje i posao (...) Tako, uz praktični rad na poljoprivredi, obučena mlada osoba može prijeći u drugu poljoprivrednu školu u gradu gdje će se davati detaljniji i viši oblik naobrazbe iz knjiga i gdje će (...) dobiti i više znanja iz poljoprivrede. Takva poljoprivredna škola neka bude u svojoj biti politehnička (polytechnisches Institut), to jest takva škola u kojoj će se stjecati višestruka znanja koja će se moći implementirati u obrtništvo, zanate i poljoprivredu.“ (Bleiweis, 1849., str. 61).

Austrijska politika je planski usmjeravala slovenske pokrajine ka razvoju poljoprivrede (govedarstvo, svinjogojstvo, konjogojstvo, peradarstvo, pčelarstvo, voćar-

stvo, šumarstvo; bili su i pokusi proizvodnje svile koji nisu urodili plodom). Za tu je svrhu austrijska država osnivala poljoprivredna društva koja je i podupirala. Pospješila je razvoj poljoprivrednih škola. U Sloveniji su bitnu ulogu za širenje tih škola imala Kranjska poljoprivredna društva pod vodstvom Bleiweisa. On je mnogo pripomogao osnivanju tih škola, što je bitno ponajprije zato jer su poljoprivredna društva činili ponajprije veleposjednici, većinom Nijemci i seoski zemljoposjednici. Srednji i mali seljaci nisu bili članovi tih poljoprivrednih društava. Uzrok tomu bila je i previsoka članarina (Gestrin i Melik, 1950). To je značilo da su se društva te vrste ograničavala na veleposjednike i bogate seljake, a vrlo malo ili gotovo ništa dopalo je masi srednjih i malih seljaka, ponajprije Slovenaca. Tako slovenski manje bogati seljaci, kojih je bilo mnogo, nisu imali neke koristi od poljoprivrednih društava. Velika zasluga ide Bleiweisu koji se pobrinuo da je u dogovoru s austrijskom vladom došlo do odobrenja razvoja poljoprivrednih škola u Sloveniji, koje su bile namijenjene upravo djeci manje imućnih seljaka. Te su se škole uz dozvolu vlasti održavale na slovenskom jeziku. A mogli su ih voditi slovenski iskusni poljoprivrednici (Bleiweis, 1849.).

Osim tih škola, imali smo nakon 1848. i dvije primaljske škole u Ljubljani i Klagenfurtu, glazbenu školu Filharmonijskog društva u Ljubljani i crtačku školu Kranjskoga obrtničkog društva (Schmidt, 1988.). A nastale su i škole u okviru nižih realki. To su bile takozvane strukovne škole za zanatlije u realki. Navedimo i to da je 1850. godine koruško obrtničko društvo osnovalo crtačku školu u Klagenfurtu, a industrijsko društvo 1853. trgovačku školu, i one su isprva bile nedjeljne škole, a kasnije, 1856. godine prešle pod vodstvo realke u Klagenfurtu (Angerer, 1903.). I u godinama 1852./53. nastala je crtačka škola u Ljubljani koja se priključila ljubljanskoj nižoj realki. Slokar navodi da je bilo „za tu državnu crtačku školu u početku vrlo malo zanimanje, jer je postojala i društvena crtačka škola u Salendrovoj ulici.“ (Slokar, 1963., str. 211). Godinu dana kasnije (1854.) kod ljubljanske realke nastala je još i obrtnička škola (nav. dj.).

Strukovne škole u Sloveniji u godinama od 1867. do 1914.

Nakon 1867. godine raširila se mreža strukovnih škola. Nastale su škole za šegrte, dvije nove *poljoprivredne škole* u Sv. Jurju kod Celja i Grma, *trgovačka škola* (dvogodišnja) i *tehnička srednja škola* u Ljubljani, a Maribor je dobio *voćarsko-vinarsku školu* (Ostaneč, 1964.). A kasnije, u osamdesetim godinama 19. stoljeća dobili smo u Ljubljani još dvije strukovne škole, *školu za drvnu industriju* i *školu za umjetničko vezenje i šivanje čipki*. Osnovala ih je trgovačka i obrtnička komora u Ljubljani 5. studenog 1888. godine (Program obrtnih..., 1888.).

Od strukovnog školstva moramo spomenuti i *prvu slovensku specijalnu školu* u Ljubljani, to jest „Gluhonemnicu“, 1900. godine (Ostaneč, 1969.). Iste je godine ministar prosvjete Hartl među učiteljima proveo anketu o jedinstvenoj organizaciji ženskih srednjih škola. Na osnovi rezultata te ankete izdao je odluku o formiranju srednjih općeobrazovnih škola, to su bili *djevojački liceji*. Te škole imale su šest razreda koje su pohađale ponajprije djevojčice iz srednjih i viših slojeva. Zadatak tih škola bio je da daju više općeobrazovnog znanja kako bi učenice mogle dobiti veći ugled i mjesto u

obitelji i u javnosti. Osposobljavale su ih za samostalna zanimanja. Takve srednje škole imali smo u Gorici, Trstu i Ljubljani (Hojan, 1970).

Razvoj i značenje učiteljskih škola u Sloveniji nakon 1869. godine

Od strukovnih škola posebno moramo istaknuti značenje učiteljskih škola, koje su među svim vrstama strukovnih škola iznimno bitne zbog svoje posebne uloge u oblikovanju osnovnoškolskih učitelja u Sloveniji. Njihov značaj vidi se i u tome da su među strukovnim školama učiteljske škole javne škole, neposredno pod mjerodavnošću Ministarstva bogoslovlja i nauka u Beču. Nakon 1875. godine postojale su učiteljske škole u Ljubljani, Trstu, Gorici, Kopru, Mariboru i Klagenfurtu (Strmčnik, 1970.). Najviše je učiteljskih škola u Sloveniji djelovalo u sedamdesetim godinama 19. stoljeća. Njihovo je svojstvo bilo to da su bile odvojene po spolu, kako spominje 26. članak Zakona iz dana 14. svibnja 1869. godine, da „Potrebni učitelji i potrebne učiteljice se obrazuju u učiteljskim školama odvojenim po spolu.“ (Zakon..., 1895., str. 31). One su bile povezane s osnovnom školom gdje su budući učitelji mogli praktično vježbati, a ženske su se učiteljske škole povezivale i s dječjim vrtićima (Zakon..., 1895.). Moramo istaknuti ponajprije one poticaje za razvoj učiteljskih škola koji se odnose na širenje mreže i opsega obrazovanja te na priznavanje četverogodišnje učiteljske škole. Razvoj učiteljskih škola u Sloveniji u velikoj mjeri je tekao ovisno o austrijskoj školskoj politici, jer je upravo ona nastojala poboljšati položaj učiteljskog obrazovanja. Bila je svjesna važnosti stručne osposobljenosti osnovnoškolskih učitelja jer, kako kaže i Schmidt, austrijska vlast nakon 1860. godine trebala je „za priznavanje i utvrđivanje svoje klasne uloge na političkom, gospodarskom i kulturnom području... i poboljšanu osnovnu školu. Među uzroke koji su sprječavali njezin razvoj spadao je ponajprije zanemaren položaj osnovnoškolskih učitelja.“ (Schmidt, 1988., str. 233). Tako je pitanje širenja školske mreže učiteljskih škola, kao i stručnog usavršavanja, u velikoj mjeri bilo ovisno o Ministarstvu za bogoslovlje i nauk u Beču. Učiteljska škola, kako spominje Schmidt, ne bi više trebala biti privjesak osnovne škole, kao što su dosad bili pedagoški tečajevi, nego neka osnovna škola bude vježbaonica podređena učiteljskim školama (nav. dj.).

Ministarstvo za bogoslovlje i nauk za tu je svrhu opredijelilo značenje osnovnoškolskog obrazovanja učitelja u državnom osnovnoškolskom zakonu iz 1869. godine. Iz njega možemo pročitati da je zakon obrazovanje učiteljstva udaljio od dotadašnjega obrtničkog obrazovanja jer ga je promijenio tako da je proširio i produbio plan učenja, posebno odredio program za muške i ženske učiteljske škole, čime je nastavu podigao na više znanstvenu i više teoretsku razinu. Osim toga, zakon je odredio da tečaj obrazovanja učitelja traje četiri godine (Zakon..., 1895.), iako je prije te odluke već postojao u obliku dvogodišnjih učiteljskih tečajeva. Uprkos spomenutom propisu da su učiteljske škole četverogodišnje škole, u Sloveniji otkrivamo da su se najprije počele formirati trogodišnje učiteljske škole, budući da su se spomenuti zahtjevi u praksi opet prilagođavali odnosima pojedinih pokrajina. Općenito je nakon 1869. godine došlo do pomanjkanja učitelja, a osim toga, učiteljske su škole bile slabo pohađane i u nekim je pokrajinama dolazilo do materijalnih teškoća zbog održavanja škola. Uzroke za to možemo pripisati, kako se spominje u „Jahresbericht der...“, 1872., i uvođenju osmo-

godišnje opće školske obveze koja je odvrćala učenike od daljnjeg školovanja zbog duljeg trajanja osnovnog školovanja. Upravo zbog takvog položaja Ministarstvo za bogoslovlje i nauk iznimno je dopuštalo trogodišnje učiteljske škole, ali samo do kraja školske godine 1873./74. (Jahresbericht der..., 1872.).

Položaj učiteljskih škola

Položaj učiteljskih škola u Sloveniji isprva je bio različit upravo s obzirom na uvođenje novog nastavnog plana za učiteljske škole iz 1869. godine koji je zahtijevao četverogodišnje školovanje. Uglavnom je dolazilo do sporijeg formiranja četverogodišnjih učiteljskih škola. Tako je bilo na primjer u Mariboru, gdje je najprije 1869. osnovana muška učiteljska škola, a četverogodišnji je nastavni program uveden tek u školskoj godini 1872./73. (Schreiner, 1891. – 1892.). To je značilo da su učenici prvi put imali maturu na kraju školske godine 1875./76., upravo je tako bilo i u muškoj i ženskoj učiteljskoj školi u Klagenfurtu, koje su osnovane 1869. godine, a četverogodišnji program započele su provoditi u školskoj godini 1872./73. (Braumüller, 1882.).

Učiteljske škole u Kranjskoj

U Kranjskoj je bila prva muška učiteljska škola u Ljubljani, osnovana u školskoj godini 1870./71., i bila je trogodišnja. Uvođenje četvrtog razreda učiteljske škole razvuklo se jer su s četverogodišnjim programom započeli u školskoj godini 1874./75. (*Dopisi in novice - V Kranji*, 1877.). Uzrok tomu što je muška učiteljska škola u Ljubljani toliko dugo ostala trogodišnja, Schmidt je pripisivao pomanjkanju učitelja i nedostatnom upisu učenika (Schmidt, 1988.). Prvu žensku učiteljsku školu u Ljubljani dobili smo u školskoj godini 1871./72. i bila je četverogodišnja (Lokales, 1874.) jer su učenice tri godine prije nego učenici u muškim učiteljskim školama završavale učiteljsku školu s maturom. U Kranjskoj su postojale i dvije zasebne ženske učiteljske škole kod uršulinki u Ljubljani i u Škofjoj Loki koje nisu imale prava javnosti (Strmčnik, 1970.).

*Učiteljske škole u Ljubljani. Na razglednici poslanoj 1905.
(Slovenski školski muzej, fototeka – zbirka razglednica)*

Učiteljske škole u Primorskoj

U Primorskoj su u sedamdesetim godinama 19. stoljeća bile tri učiteljske škole, u Gorici, Kopru i Trstu. Ali učiteljska je škola u Trstu zbog premalog broja upisanih učenika i velikih troškova koji su bili povezani sa širenjem učiteljske škole na četverogodišnju 1875. godine ukinuta (Bericht der..., 1900.). Učenici ukinute učiteljske škole mogli su nastaviti školovanje u obnovljenoj koparskoj učiteljskoj školi. Teškoće je

imala i učiteljska škola u Gorici koja je osnovana 1871. godine kao trogodišnja muška učiteljska škola. Ona se u školskoj godini 1874./75. promijenila u žensku učiteljsku školu i postala četverogodišnja. Učenici koji nisu mogli nastaviti školovanje u goričkoj učiteljskoj školi zbog zakonske odluke odvajanja školovanja po spolu, mogli su nastaviti školovanje u koparskoj učiteljskoj školi (Bericht der..., 1900.).

Učiteljska škola u Kopru osnovana je školske godine 1872./73. Bila je trogodišnja muška učiteljska škola sve do obnove 1875. godine kad je postala četverogodišnjom (nav. dj.). Ipak, na kraju devedesetih godina 19. stoljeća Slovenci su u Kopru zahtijevali da se zbog nacionalnih i pedagoških razloga učiteljska škola premjesti u Goricu jer je Koper bio izrazito talijanski grad, kako kaže Strmčnik, „u kojem slovenski odjel učiteljske škole nije bio dobrodošao. Slovenski učenici i profesori najprije su doživljavali uvrede i bili su zapostavljeni... Slovenski učenici nisu imali mogućnosti da se aktivnim djelovanjem u javnom životu nacionalno osvješćuju i da takvim djelovanjem pospješuju i nacionalni razvoj svoje okolice. Otuda toliko zauzimanje za to da se učiteljsku školu premjesti.“ (Strmčnik, 1970., str. 345). U vezi s time, učiteljski kolega je pisao: „A istovremeno pozivamo slovenske zastupnike da se napokon zauzmu za nas i da zahtijevaju hitno premještanje učiteljske škole u sunčanu Goricu! – hoćemo van iz gnijezda u kojem žive – barbari dvije tisuće godina stare kulture.“ (Učiteljska škola u Kopru, 1909., str. 1). Spomenute zahtjeve prosvjetna je vlast u Beču odobrila, tako da je 1909. godine došlo do premještanja slovenskog odjela učiteljske škole iz Kopra u Goricu, gdje je nastala samostalna muška četverogodišnja učiteljska škola (Gabršček, 1934.).

Iz uvođenja četverogodišnjih učiteljskih škola u Sloveniji možemo vidjeti da su se učiteljske škole razvijale više u ovisnosti o odlukama Ministarstva za bogoslovlje i nauk, nego na poticaj pojedinaca. Iznimka je slučaj koji je školska vlast uzela u obzir u Kopru.

Organizacija učiteljskih škola

U Sloveniji je tako organizacija učiteljskih škola isprva bila nejedinstvena, što se očitovalo u različitom trogodišnjem trajanju tih škola i u nejednakom prijelazu na četverogodišnje škole. Uzroke za to treba tražiti i u tome da su učiteljske škole koje nisu imale jedinstvene propisane planove nastave i programe za trogodišnje školovanje, što je ministarstvo dopuštalo do školske godine 1873./74., morale po svojem izraditi nastavni plan i godišnji plan (Jahresbericht der..., 1872.). Učiteljske škole morale su nastavni plan i godišnji plan proslijediti na potvrdu državnom školskom savjetu. A u vezi s tim pojavili su se zahtjevi za jedinstvenom organizacijom učiteljskih škola, jedinstvenim nastavnim planovima i godišnjim planovima (Strmčnik, 1970.). Tadašnjim učiteljskim školama nisu bili zadovoljni ni pedagozi i školski stručnjaci, koji su vidjeli preveliku preopterećenost budućih učitelja, loš uspjeh u učenju, smanjenje upisa u učiteljske škole, zbog čega su zahtijevali poboljšanje (nav. dj.). To je potaknulo Ministarstvo za bogoslovlje i nauk u Beču da oblikuje posebnu komisiju koja se brinula za promjenu i poboljšanje učiteljskih škola. Godine 1874. komisija je izradila dokument

Organizacijski statut za muške i ženske učiteljske škole koji je stupio na snagu u školskoj godini 1874./75. (Verordnungsblatt für..., 1874.). Spomenuti statut donio je novo određenje učiteljskih škola po kojem su one obvezne osposobljavati učitelje koji će po svojem profesionalnom i općem znanju te po vlastitu iskustvu biti sposobni ispunjavati zahtjeve državnoga osnovnoškolskog zakona (nav. dj.). Ali odluke o trajanju školovanja, javnosti učiteljskih škola, besplatnom školovanju, kao i one vezane uz jezik na kojem se uči, ostale su iste. Novost koja je vezana uz organizaciju učiteljskih škola bila je po tom statutu i u proširenju pripravnčkih razreda (oni su već određeni 1873. godine) koji su do tada mogli biti samo u učiteljskim školama, a po novom statutu mogli su biti i u drugim školama. Ti razredi bili su namijenjeni svim onim apsolventima osnovnih i gradskih škola koji nisu pisali prijamni ispit na učiteljskim školama. Pripravnčki razredi omogućili su veći upis na učiteljske škole, čime se željelo otkloniti manjak učitelja (Verordnungsblatt für..., 1874.). U vezi s time, Strmčnik također spominje da su s pripravnčkim razredima „otvorili vrata učiteljskih škola i mladima s udaljenijih područja, posebno zato što im je statut jamčio stipendije već u pripravnničkom razredu. Osim toga, pripravnčkim razredima željeli su poboljšati intelektualnu strukturu učenika učiteljskih škola. Iz gimnazije i realne škole na učiteljske škole upisivali su se samo manje sposobni učenici.“ (Strmčnik, 1970., str. 359).

Kod učiteljskih škola u Sloveniji nije bila riječ samo o različitoj organizaciji nego i o širenju mreže učiteljskih škola te o kvalitetnijem obrazovanju učitelja i na slovenskom jeziku. Jedan od temeljnih zahtjeva bio je da učitelji svoje profesionalno obrazovanje dobiju na slovenskom jeziku.

Nastojanja za slovenske učiteljske škole

Za slovenske učiteljske škole Bleiweis se zalagao tako da je predlagao poseban slovenski pedagoški tečaj na kojem bi učitelji učili na jeziku na kojem bi nakon toga i poučavali (Schmidt, 1988.). A o jeziku na kojem se uči odlučivao je na prijedlog pokrajinskih školskih vlasti ministar bogoslovlja i nauka. Tako smo u Sloveniji na učiteljskim tečajevima nakon 1851. godine imali nastavu na njemačkome ili pretežno na njemačkome (Strmčnik, 1970.). Upravo je to snažno kočilo razvoj slovenskog jezika, slovenskog nacionalnog identiteta, jer je uzrokovalo to da su slovenski učitelji vrlo loše vladali slovenskim. Za razvijanje nacionalnog identiteta Slovenaca među učiteljima su se isprva brinuli samo pojedinci, što se kasnije, nakon šezdesetih godina, pokazalo kao jedna od utvrđenih nacionalnih obveza.

Položaj slovenskoga kao nastavnog predmeta i jezika u učiteljskim školama

A kakav je bio stvarni položaj slovenskoga kao nastavnog predmeta i jezika u učiteljskim školama? U sedamdesetim godinama 19. stoljeća, kako smo spomenuli, postupno su se trogodišnje učiteljske škole razvijale u četverogodišnje. Upravo su u tom razvoju učiteljske škole u Sloveniji imale nejednako uređene kurikulume, zbog čega se i slovenski vrlo različito uvodio.

U Štajerskoj je nakon 1870. godine mariborska muška učiteljska škola s obzirom na slovenski jezik bila u lošem položaju. Njemački je bio jedini jezik učenja za sve

nastavne predmete, a slovenski samo obvezni nastavni predmet za slovenske učenike (Schreiner, 1891. – 1892.). Položaj slovenskog jezika samo se malo poboljšao tek nakon 1890. godine, kad je Schreiner nastojao da slovenski učenici uče slovenski u pripravnikom razredu i da se smanji napetost između njih i njihova jezika, što se i obistinilo (nav. dj.). A još je u lošijem položaju s obzirom na slovenski jezik bila ženska učiteljska škola u Mariboru, gdje slovenski jezik nije bio uvršten ni među neobvezatne nastavne predmete za slovenske učenice, a kamoli da bude jezik učenja (Strmčnik, 1970.).

Slično je bilo i u Koruškoj. Kako kaže Strmčnik, slovenski je jezik u klagensfurtskoj muškoj učiteljskoj školi bio samo neobvezatan nastavni predmet s dva sata na tjedan za slovenske učenike, a u ženskoj je učiteljskoj školi u Klagenfurtu bilo još lošije, jer slovenskog jezika nije bilo ni među neobaveznim nastavnim predmetima (nav. dj.).

Drugačiji je položaj u Primorskoj. U koparskoj je učiteljskoj školi slovenski bio nastavni predmet i djelomično jezik učenja u sva četiri razreda, a kao jezik učenja bio je na vjeronauku, povijesti i geografiji, u prirodoslovnim predmetima i prirodi samo u prvom razredu, a na aritmetici samo u prva tri razreda (Bericht der..., 1900.). Takav je položaj slovenski jezik imao i u goričkoj ženskoj učiteljskoj školi (nav. dj.).

U Kranjskoj su do 1871. godine u ljubljanskoj muškoj i ženskoj učiteljskoj školi poučavali slovenski jezik i vjeronauk na slovenskome. Kao zanimljivost trebali bismo spomenuti da je 13. rujna 1871. godine ministarstvo izdalo odluku kojom je dopustilo da se samo u muškoj ljubljanskoj učiteljskoj školi na slovenskome mogu poučavati sljedeći predmeti: vjeronauk, slovenski, metodika nastave matematike, poljoprivreda i tjelovježba, a u prva dva razreda i priroda, povijest i zemljopis (Odluka ministarstva..., 1871.). Ipak, takvu su nastavu već sljedeće godine, 1872., promijenili jer je ministarstvo odredilo da se nastava prirode, povijesti i zemljopisa u sva četiri razreda održava na njemačkom i iz njemačke školske literature (Strmčnik, 1970.).

Spomenuti položaj učiteljskih škola u Sloveniji pokazuje da su se slovenski učenici morali školovati za učitelje na njemačkom jeziku. Još je posebno bilo teško budućim slovenskim učiteljima u Koruškoj i Štajerskoj, gdje je slovenski jezik ponekad bio među izbornim predmetima ili ga uopće nije ni bilo u kurikulumu. Nastavu su uglavnom držali njemački učitelji, što znači da je u takvim školama bilo vrlo teško oblikovati nacionalnu svijest i identitet učenika. Upravo su slovenski učitelji osim slovenskih duhovnika bili jedini koji su poučavali u slovenskim školama, a nisu imali odgovarajuća stručna znanja iz slovenskoga, a kamoli znanja o slovenskoj kulturi i domoljublje.

Uvođenje nastave povijesti i zemljopisa te prirodoslovnih predmeta u ljubljanskoj muškoj učiteljskoj školi na njemačkom jeziku nakon 1872. godine izazvalo je kod osviještenih slovenskih učitelja otpor. Zahtijevali su uvođenje učiteljskih škola u kojima bi se poštovao slovenski jezik. Donijeli su rezoluciju u kojoj su 1872. godine zahtijevali da „slovenski narodni učitelji moramo imati, kao svi drugi narodi u našem carstvu, slovensko učiteljsko učilište u kojem se svi po novoj školskoj postavi propisani predmeti predaju na slovenskom jeziku. Njemački jezik neka se uči kao obligatni predmet.“ (Tomšič, 1872., str. 302). Ni ti zahtjevi nisu bili uslišani. Austrijske školske vlasti ustrajale su u tome da učiteljske škole budu njemačke. Nasuprot slovenskim učiteljskim zahtjevima za slovenskim jezikom i slovenskim učiteljskim školama, postavilo se njemačko

i ponijemčeno učiteljstvo koje je osnovalo svoje društvo „Krainischer Lehrerverein“ u Ljubljani 1873. godine koje se suprotstavljalo slovenskom učiteljskom društvu (Slovensko učiteljstvo..., 1922.).

Bitka između slovenskih učitelja za slovenski u učiteljskim školama se nastavljala. Posljedica je toga bila da je austrijsko ministarstvo popustilo i u školskoj godini 1881./82. dopustilo pokusnu nastavu na slovenskom samo u ljubljanskim učiteljskim školama. U muškoj učiteljskoj školi na slovenskom bi se poučavali: slovenski jezik, vjeronauk, priroda, matematika s geometrijskim crtanjem, voćarstvom i posebne metodike tih predmeta. A u ženskim učiteljskim školama slovenski jezik, vjeronauk, ženski ručni radovi i posebne metodike tih predmeta te aritmetika s geometrijom. Ostali predmeti predavali su se na njemačkome (Strmčnik, 1970.). Djelomično priznavanje slovenskoga u učiteljskim školama vrlo je sporo poboljšavalo nastavu budući da su slovenski učenici loše znali njemački, nisu dovoljno dobro poznavali strukovni slovenski, a još je lošije bilo jer su ih učili Nijemci koji nisu vladali slovenskim. Lošim uvjetima nastave u učiteljskim školama pridružio se i premali broj primjerenih slovenskih udžbenika (nav. dj.). Učiteljske škole su jedine od svih strukovnih škola bile njemačke, čime se austrijska vlast mogla pobrinuti za daljnji razvoj učiteljskog osoblja koje će biti usmjereno prema njemačkim tokovima, s tim da je onemogućavala razvijanje nacionalne svijesti i identiteta Slovenaca u učiteljskim školama. Učenici su mogli dobiti samo osnovna znanja slovenskoga kao nastavnog predmeta, ponajprije gramatike (Braumüller, 1882.), a vrlo malo znanja o slovenskoj kulturi. Odgojna svrha učenja jezika bila je prilagođena praktičnim potrebama učiteljskog poziva. U tom su smislu bili zanemareni i društveni predmeti, jer su se morali poučavati na njemačkome (nav. dj.).

Ovime smo željeli prikazati poseban položaj strukovnih škola za učitelje, učiteljskih škola za koje je bila karakteristična svojevrсна organizacija (neposredno pod vodstvom Ministarstva bogoslovlja i nauka u Beču), položaj, razvoj te sam tijekom nastave. Posebnost je bila ne samo u jeziku učenja (njemačkome umjesto slovenskoga), nego i u tome da su se učiteljske škole odvajale po spolu, na muške i ženske, s različitim kurikulumom i zahtjevima za znanja. Time su bile nametnute i razlike između učitelja s obzirom na spol, mogućnosti poučavanja i zarade.

Zaključak

U vezi s organiziranošću srednjeg školstva u Sloveniji, utvrđujemo da je nakon 1848./49. godine, nakon Ožujске revolucije u Austriji, došlo do većih promjena. Nastale su nove vrste srednjih škola, strukovne škole odnosno „ostale škole“, koje su omogućivale suvremenije, gospodarskim potrebama odgovarajuće odgojno-obrazovne sadržaje, čime su oduzele gimnazijama mjesto elitne i jedine opće-obrazovne škole. Time je dana mogućnost pohađanja nekadašnjih elitnih škola i manje imućnoj djeci. U Sloveniji smo dobili veću mogućnost obrazovanja na svojem tlu, uzdizanja sloven-

skoga gospodarstva, kulture, politike, kao i formiranja i širenja slovenske nacionalne svijesti, identiteta i kulture.

Postignuća u organizaciji školstva i razvoj različitih tipova strukovnih škola inače su otvarali mogućnosti obrazovanja Slovencima, ali pokazalo se da školska mreža i škole same po sebi nisu jamčile dovoljno formiranje slovenske nacionalne svijesti i identiteta ni slovenske kulture ni domoljublja u slovenskih učenika. Tako se u nastojanjima za širenjem školske mreže pokazuje da je bit zahtjeva za samo školstvo bila ne samo u širenju školske mreže, osnivanju strukovnih škola, nego u zahtjevima za priznavanje slovenske kulture, slovenske misli i slovenski usmjerenoga strukovnog školstva. A jedan je od prvih koraka za sve to bio zahtjev za slovenskim kao jezikom na kojem se uči. Posljedica je te spoznaje da nastojanje za upotrebom slovenskoga u srednjem strukovnom školstvu postaje središnji problem učitelja, slovenske inteligencije i slovenske politike. Tako je pitanje slovenskog jezika u srednjem strukovnom školstvu postalo ponajprije u učiteljskim školama sastavnim dijelom nacionalnih problema u okviru austrijske monarhije.

S obzirom na organiziranost strukovnog školstva i nastojanja za njegovim širenjem u Sloveniji, možemo utvrditi da su ona za širenje određenog tipa strukovne škole imala bitan utjecaj u razvoju školstva u Sloveniji. Rezultati nam pokazuju da su se za neku vrstu škola zauzimali određeni slojevi tadašnjeg slovenskog društva. Strukovno školstvo ovisilo je o razvoju pojedine slovenske općine, pokrajine, koja je s obzirom na svoje gospodarske potrebe formirala školstvo takve vrste. To je uglavnom ovisilo o financijskim sredstvima općine i njezinu gospodarskom razvoju. Te škole bile su namijenjene ponajprije Slovencima iz privilegiranog sloja. Utvrdili smo da je u obrađenom razdoblju bitno razlikovati dvije vrste strukovnih škola u Sloveniji, jer su jedne bile stvarno organizirane i pod vodstvom slovenskih društava, komora i udruga i bile su slovenske strukovne škole. To su bile mnogobrojne zanatske škole, poljoprivredne, trgovačke, obrtničke, tehničke, za drvenu industriju, za umjetničko vezenje i šivanje čipki. Istodobno su strukovne škole koje su se osnivale u okviru realki (strukovne škole za zanatlije u realki, trgovačke, crtačke i dr.) i učiteljske škole bile one škole koje su bile javne, neposredno pod vodstvom Ministarstva bogoslovlja i nauka u Beču. Vodila ih je austrijska školska politika, koja je diktirala razlike među strukovnim školama. Te su razlike bile u samoj organizaciji, u položaju s obzirom na pojedinu pokrajinu u Sloveniji, s obzirom na društveni sloj i spol kao i s obzirom na jezik učenja. Iz priloga razabiremo nekoliko tadašnjih zahtjeva pojedinaca koji su se borili za širenje mreže strukovnih škola u Sloveniji i za istodobno priznavanje slovenskih strukovnih škola sa slovenskim kao jezikom učenja i slovenskim udžbenicima. Ta su nastojanja bila još jača za slovenske učiteljske škole.

LITERATURA

1. Angerer, H.: Der realistische Unterricht in Österreich mit besonderer Rücksicht auf die Realschule und vor allem die Realschule zu Klagenfurt; u: *Jahresbericht der Stats-Oberrealschule zu Klagenfurt 1903.*, XLVI, Klagenfurt, 1903.

2. *Bericht der k.k. Lehrerbildungs-Anstalt i Capodistria am Schlusse des Schuljahres 1899/1900*, Lehrerbildungs - Anstalt, Capodistria, 1900.
3. Bleiweis, J.: Molbe kranjskih državnih slojeva u riječima slovenskog naroda; u: *Novice*, 12. travnja, Ljubljana, 1848., str. 58
4. Bleiweis, J.: S poljoprivrednog zbora u Beču; u: *Novosti*, 11. travnja, Ljubljana, 1849., str. 61
5. Braumüller, J.: Die Entwicklung der Klagenfurter Lehrerbildungsanstalt seit 1869; u: *Dritter Bericht der k. k. Lehrerbildungsanstalt in Klagenfurt*, K.k. Lehrerbildungs-Anstalt, Klagenfurt, 1882.
6. Dopisi i novosti – V Kranji; u: *Učiteljski kolega*, 1. srpanj, Ljubljana, 1877.
7. Engelbrecht, H.: Der Ausbau des beruflichen Bildungswesens; u: *Geschichte des österreichischen Bildungswesens, Erziehung und Unterricht auf dem Boden Österreichs, Von 1848 bis zum Ende der Monarchie*, Band 4, Österreichischer Bundesverlag, Wien, 1986.
8. *Entwurf der Grundzüge des öffentlichen Unterrichtswesens in Österreich*, Der kaiserlich-königlichen Hof- und Staatsdruckerei, Wien, 1848.
9. Gabršček, A.: *Goriški Slovenci*, II knjiga, Samozaložba, Ljubljana, 1934.
10. Gestrin, F. i Melik, V.: *Slovenska povijest 1813. – 1914.*, Državna naklada Slovenije, Ljubljana, 1950.
11. Hojan, T.: *Žensko školstvo i djelovanje učiteljica u Sloveniji*, Slovenski školski muzej, Ljubljana, 1970.
12. *Jahresbericht der k. k. Musterhaupt - und Lehrerbildungsschule zu Laibach*, Kleinmayr & Bamberg, Laibach, 1872.
13. Poljoprivredna škola u Ljubljani; u: *Novosti*, 7. ožujka, Ljubljana, 1849., str. 41
14. Lokales; u: *Laibacher Schulzeitung*, 10. studenoga, br. 15, Laibach, 1874.
15. Odluka ministarstva bogoslovlja i nauka, dana 13. rujna 1871.; u: *Chronologische Geschichte der k.k. Normal-Hauptschule in Laibach von ihrer Entstehung bis zum Jahre 1816*, fasc. 61, Slovenski školski muzej, Ljubljana, 1871.
16. Ostanek, F.: *Školski sustavi u Sloveniji u razdoblju od 1774. do 1963.*, Slovenski školski muzej, Ljubljana, 1964.
17. Ostanek, F.: Pregled razvoja osnovne škole na slovenskom teritoriju od 1869. – 1969.; u: *U povodu stogodišnjice osmogodišnje obvezne osnovne škole u Sloveniji*, Slovenski školski muzej, Ljubljana, 1969.
18. Program obrtničkih strukovnih škola u Ljubljani; u: *Novosti*, 17. listopada, Ljubljana, 1888.
19. Schmidt, V.: *Povijest školstva i pedagogije u Sloveniji*, III. dio, Delavska enotnost, Ljubljana, 1988.
20. Schreiner, H.: Zur Geschichte der Anstalt; u: *Erster Bericht der k. k. Lehrerbildungsanstalt in Marburg*, Lehrerbildungs-Anstalt, Marburg 1891. – 1892.
21. Slokar, I.: Povijest obrtničkog školstva u Ljubljani do 1860. godine; u: *Zgodovinski časopis*, godište XVII., Ljubljana, 1963., str. 211-212
22. Slovenske riječi; u: *Novice*, 10. svibnja, Ljubljana, 1848., str. 79
23. Slovensko učiteljstvo prije 50 godina; u: *Učiteljski kolega*, 15. lipnja, Ljubljana, 1922.
24. Strmčnik, F.: Razvoj obrazovanja osnovnoškolskog učiteljstva u Sloveniji u razdoblju od 1869. godine do raspada Austro-Ugarske; u: *Osnovna škola u Sloveniji 1869. – 1969.*, Slovenski školski muzej, Ljubljana, 1970.

25. Tomšič: Prvi opći sabor slovenskih učitelja u Ljubljani; u: *Učiteljski kolega*, 1. listopada, Ljubljana, 1872., str. 302
26. Učiteljske škole u Kopru; u: *Učiteljski kolega*, 23. lipnja, Ljubljana, 1909., str. 1
27. *Verordnungsblatt für den Dienstbereich des Ministeriums für Cultus und Unterricht*, K.k. Staatsdruckerei, Wien, 1874.
28. Zakon od dana 14. svibnja 1869. godine; u: *Zbirka zakona i odredbi o narodnom školstvu u Kranjskoj*, Ig. v. Kleinmayr & Fed. Bamberg, Laibach, 1895., str. 31

Monika Govekar Okoliš, Ljubljana

(Summary)

VOCATIONAL AND TEACHER-TRAINING SCHOOLS IN SLOVENIA IN THE PERIOD FROM 1848 TO 1914

This paper describes the position of vocational schools in Slovene provinces as secondary schools in Austria under the influence of Austrian school policy and legislature. It describes the development of vocational school system in Slovenia which shows us that there were two types of secondary vocational schools. One type of vocational schools was organised and led by Slovene companies, chambers and associations and they were Slovene vocational schools (trade, commercial, agriculture, etc.). At the same time, vocational schools that were founded as a part of general-program secondary schools (vocational school for craftsmen in general-program secondary school, commercial school, drawing school) and teacher-training schools were public schools, led by the Ministry of Theology and Science in Vienna. They were led by Austrian school policy that dictated the differences between Slovene vocational schools. These differences were related to organisation, to position regarding Slovene provinces, to pupils' social class and sex and to the language of learning. They were mostly German schools. This paper introduces us to several individual demands for expansion of the network of Slovene vocational schools in Slovenia, with emphasis on teacher-training schools.

Key words: vocational schools, teacher-training schools, history of pedagogy, Slovenia, 1848-1914